

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
в Одеському державному
університеті внутрішніх справ
доктору юридичних наук, професорові
Максиму КОРНІЄНКУ*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Гусєвої Влади Олександрівни
на дисертацію Остроглядової Олени Георгіївни
«Розслідування кримінальних правопорушень проти статевої
свободи та статевої недоторканності, що вчиняються щодо неповнолітніх
осіб», представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів та обумовлена сукупністю взаємопов'язаних наукових, законодавчих і практичних чинників. У сучасних умовах захист прав дітей, які стали потерпілими від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, є одним із пріоритетних напрямів розвитку кримінальної юстиції як на міжнародному, так і на національному рівнях. Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану, активної цифровізації суспільних відносин, поширення нових форм сексуальної експлуатації дітей із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, а також імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини.

Авторка переконливо обґрунтовує необхідність проведення дослідження, спираючись не лише на статистичні показники поширеності відповідної категорії кримінальних правопорушень, а й на сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства, міжнародних стандартів захисту прав дитини та практики їх реалізації в Україні. Заслуговує на підтримку прагнення дисертантки комплексно поєднати кримінально-процесуальний, криміналістичний, психологічний та міжнародно-правовий підходи до

дослідження проблематики розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії.

Важливим є й те, що дисертаційне дослідження не обмежується аналізом чинного законодавства чи окремих аспектів правозастосовної діяльності, а спрямоване на формування цілісного наукового бачення організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей, з урахуванням сучасних міжнародних стандартів, цифрових викликів та необхідності мінімізації вторинної віктимізації неповнолітніх потерпілих. Саме така постановка проблеми свідчить про високий рівень наукової актуальності дослідження та його значний праксеологічний потенціал.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Проведений аналіз дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що дослідження характеризується належним рівнем наукової зрілості, внутрішньою логічністю та комплексним підходом до вирішення поставленої наукової проблеми. Структура дисертації є послідовною, концептуально виваженою та відповідає меті, предмету, об'єкту й завданням дослідження.

Позитивної оцінки заслуговує логіка побудови дисертації. Авторка послідовно переходить від розкриття теоретико-правових засад досліджуваної проблематики до аналізу особливостей організації та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей, а надалі – до обґрунтування напрямів удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування. Такий підхід забезпечує внутрішню взаємоузгодженість окремих структурних елементів роботи та дозволяє простежити логіку формування авторської концепції від постановки наукової проблеми до запропонованих шляхів її вирішення.

Заслуговує на підтримку прагнення дисертантки не обмежуватися аналізом чинного нормативного регулювання чи узагальненням існуючих наукових підходів, а здійснити комплексне дослідження відповідної

проблематики з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав дитини, практики Європейського суду з прав людини, сучасних криміналістичних методик, психологічних особливостей роботи з дітьми, а також тенденцій розвитку кримінальної юстиції в умовах цифровізації та воєнного стану. У результаті дисертація має міждисциплінарний характер, що істотно підвищує її теоретичну та практичну цінність.

Важливо відзначити, що поставлена авторкою мета, сформульовані завдання, визначені об'єкт і предмет дослідження перебувають у логічному взаємозв'язку та знайшли своє належне відображення у змісті дисертації. Зміст кожного розділу безпосередньо спрямований на досягнення загальної мети дослідження, а сформульовані висновки є логічним результатом проведеного аналізу.

Безумовним позитивом роботи є її комплексний характер. Дисертантці вдалося поєднати положення кримінального процесуального права, криміналістики, судової психології, міжнародного права та практики правозастосування, що дозволило сформувати цілісне бачення досліджуваної проблематики та запропонувати низку науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення законодавства і практики досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей.

Загалом структура дисертації є внутрішньо збалансованою, а виклад матеріалу послідовним і аргументованим. Робота демонструє достатній рівень самостійності авторки, належну культуру наукового аналізу та прагнення до комплексного осмислення досліджуваної проблематики, що створює належне підґрунтя для оцінки її наукової новизни, методологічного рівня та практичного значення.

Наукова новизна одержаних результатів. Послідовний, виважений, аргументований, належний і достатній виклад наукової інформації дозволив здобувачці сформувати низку положень, висновків, пропозицій, рекомендацій, певна частина з яких має теоретичний характер, значний евристичний потенціал й здатність до подальшого використання у наукових дослідженнях, а

певна – прикладну спрямованість, характеризується високим праксеологічним потенціалом. Науковий аналіз як перших, так і других не залишає сумнівів у їх обґрунтованості та новизні:

вперше:

- обґрунтовано необхідність нормативної інституціоналізації у КПК України окремого порядку кримінального провадження за участю дітей-потерпілих та свідків шляхом внесення окремої глави 38-1 «Кримінальне провадження за участю неповнолітніх потерпілих та свідків», спрямованої на формування і дитиноцентрованої моделі кримінального провадження і її закріплення на рівні закону. Запропоновано визначення у ст. 502-1 КПК України «Порядок кримінального провадження за участю неповнолітніх потерпілих та свідків» загальних положень такого провадження;

- визначено спеціальний предмет доказування у кримінальних провадженнях за участю дітей-потерпілих, який включає наступні обставини, які мають бути встановлені: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього потерпілого: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, здатність правильно сприймати, запам'ятовувати та відтворювати обставини події; 2) наявність психологічної або матеріальної залежності від особи, яка підозрюється (обвинувачується) у вчиненні кримінального правопорушення; 3) особливості сімейного середовища та умов виховання. Запропоновано його нормативне закріплення у ст. 502-2 КПК України «Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, вчиненого щодо неповнолітнього»;

- визначено особливості впливу умов воєнного стану на організацію розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей, які проявляються у зміні механізму вчинення кримінальних правопорушень, складності доступу до доказів, необхідності використання дистанційних форм участі та посиленні ролі безпекових і психологічних факторів у процесі доказування;

- обґрунтовано необхідність розглядати встановлення моральної шкоди, завданої дитині внаслідок сексуального насильства, як самостійний елемент спеціального предмета доказування, що має враховуватися під час оцінки наслідків кримінального правопорушення, планування процесуальних дій та забезпечення права потерпілого на компенсацію та доведено доцільність інтеграції питань щодо встановлення характеру та ступеня моральної шкоди до предмета судово-психологічних та комплексних психолого-психіатричних експертиз, що дозволяє мінімізувати кількість процесуальних контактів дитини з системою кримінальної юстиції та знизити ризик вторинної віктимізації;

- запропоновано нормативне закріплення принципу контрольованої первинної комунікації з дитиною шляхом чіткого визначення процесуальним керівником після консультації з психологом кола суб'єктів, які взаємодіятимуть з дитиною-потерпілим уже на початковому етапі розслідування;

удосконалено:

- структуру родового предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та недоторканості стосовно дітей, який, на відміну від загального предмета доказування, включає необхідність встановлення психологічних, поведінкових, комунікативних та цифрових аспектів взаємодії між потерпілим і правопорушником, особливостей психоемоційного стану дитини, механізмів формування довіри, залежності та grooming-комунікації; особливості добровільної згоди; наявність психологічного впливу чи маніпуляції; механізми встановлення цифрового контакту; поведінкові індикатори психотравматизації; фактори ризику вторинної віктимізації; характер та ступінь моральної шкоди;

- підхід до допиту неповнолітнього потерпілого у формі процесуального інтерв'ю, яка виконує доказову, гарантійну та психологічну функції, у спеціально обладнаних приміщеннях («зелених кімнатах», «Барнахусах») із застосуванням спеціалізованих методик комунікації, протоколів інтерв'ювання дітей, з метою забезпечення концепції «одного візиту дитини» та створення безпечного середовища для комунікації із нею, запропоновано доповнення КПК України ст. 224-1 «Процесуальне інтерв'ю з неповнолітнім»;

- наукові підходи до визначення поняття організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей шляхом включення до його змісту елементів пріоритезації таких проваджень, спеціалізації суб'єктів розслідування, міжвідомчої координації, психологічного супроводу та забезпечення найкращих інтересів дитини;

- класифікацію нормативно-правових актів, які регулюють сферу захисту дітей від сексуального насильства за наступними критеріями: 1) за рівнем правового регулювання; 2) за предметом правового регулювання; 3) за функціональним призначенням; 4) за характером нормативного впливу; 5) за умовами правового режиму в державі;

- наукові положення щодо оцінки показань неповнолітніх потерпілих шляхом урахування ризиків навіювання, впливу законних представників, психологічної залежності, вікових особливостей пам'яті та специфіки відтворення психотравмувальних подій;

- пропозиції щодо запровадження спеціалізації не тільки ювенальних слідчих, дізнавачів та прокурорів, а і слідчих суддів, уповноважених на проведення допитів неповнолітніх у порядку ст. 225 КПК України;

набули подальшого розвитку:

- положення щодо дитиноцентрованого та травмоорієнтованого підходів у кримінальному провадженні шляхом конкретизації їх процесуального змісту при розслідуванні кримінальних правопорушень сексуального характеру щодо дітей через обґрунтування необхідності мінімізації процесуальних контактів дитини із системою кримінальної юстиції, забезпечення контрольованої первинної комунікації, незмінності суб'єктів взаємодії з дитиною та адаптації процесуальних дій до її вікових і психологічних особливостей;

- підходи до розуміння особливостей доказування у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства стосовно дітей шляхом обґрунтування того, що у значній кількості таких кримінальних правопорушень домінуючим способом впливу на дитину є не фізичний примус, а психологічний вплив, маніпуляція, використання довіри, авторитету або

залежності, що зумовлює специфіку предмета доказування та особливості оцінки показань неповнолітнього потерпілого, визначення особливостей огляду місця події, використання спеціальних знань, комплексної оцінки доказів;

- положення щодо значення психологічного компоненту у механізмі вчинення сексуальних кримінальних правопорушень щодо дітей з урахуванням визначення його ролі у формуванні grooming-комунікації, емоційної залежності дитини від правопорушника, поступового зниження критичного сприйняття протиправних дій та впливу на поведінку потерпілого після вчинення кримінального правопорушення, у тому числі на латентність таких діянь;

- наукові підходи до оцінки електронних доказів та цифрової інформації у кримінальному провадженні, пов'язаному із сексуальною експлуатацією дітей в цифровому середовищі, що полягає у необхідності забезпечення автентичності цифрових даних, їх належної фіксації та збереження на початковому етапі розслідування, а також визначення особливого доказового значення електронного листування, цифрових слідів, цифрової комунікації та інформації з електронних носіїв для встановлення механізму кримінального правопорушення, специфіки дослідження віртуального середовища як складової місця події та елементу, що характеризує спосіб вчинення кримінального правопорушення (с. 24 – 27).

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дослідження характеризується логічним та чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, мети та завдань, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Дисертація складається з титульного аркушу, анотації, вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Оцінка змісту розділів дисертації.

Підрозділ 1.1. Перший підрозділ дисертації закономірно присвячено аналізу стану наукової розробленості досліджуваної проблематики, що формує

необхідне теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження. Такий підхід заслуговує на підтримку, оскільки дозволяє не лише окреслити сучасний стан наукового осмислення питань розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх, а й визначити ті аспекти, які залишаються недостатньо розробленими у вітчизняній кримінальній процесуальній науці (с. 30 – 39).

Позитивної оцінки заслуговує те, що авторка не обмежується традиційним бібліографічним оглядом наукових праць, а здійснює їх системний критичний аналіз, диференціюючи напрями досліджень у галузі кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, судової психології та міжнародного права. Такий міждисциплінарний підхід дозволив обґрунтовано показати, що, незважаючи на наявність вагомого наукового доробку, комплексне дослідження особливостей доказування, організації досудового розслідування та процесуального забезпечення прав дітей-потерпілих фактично відсутнє. Саме це, на думку дисертантки, зумовлює необхідність формування нової концепції розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень, що ґрунтується на дитиноцентрованому підході.

Особливий науковий інтерес викликає прагнення авторки визначити не лише ступінь наукової розробленості проблеми, а й тенденції її подальшого розвитку в умовах цифровізації суспільства, поширення нових форм сексуальної експлуатації дітей та імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини. Такий підхід свідчить про розуміння авторкою сучасної динаміки розвитку кримінального процесуального законодавства та криміналістичної науки, а також про здатність критично оцінювати існуючі доктринальні положення крізь призму нових викликів правозастосовної практики.

Цінність цього підрозділу полягає у тому, що він не виконує виключно оглядову функцію, а формує концептуальні передумови всієї дисертації. Саме результати аналізу стану наукової розробленості дозволили авторці обґрунтувати власну наукову позицію, визначити предмет подальших досліджень та окреслити ті напрями, в яких сформульовано авторські наукові

положення і пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Другий підрозділ першого розділу логічно продовжує концепцію дисертаційного дослідження та присвячений комплексному аналізу правових засад розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, вчинених щодо неповнолітніх осіб. Його місце у структурі роботи є цілком виправданим, оскільки саме нормативно-правове підґрунтя визначає зміст подальшого дослідження особливостей доказування, організації досудового розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій (с. 39 – 64).

Позитивної оцінки заслуговує те, що дисертантка відмовляється від традиційного формально-догматичного аналізу нормативних актів та розглядає систему правового регулювання як багаторівневу конструкцію, що охоплює положення Конституції України, кримінального і кримінального процесуального законодавства, міжнародних договорів, практики Європейського суду з прав людини, а також спеціалізованих міжнародних актів у сфері захисту прав дитини. Такий підхід дозволив авторці обґрунтовано показати взаємозв'язок між міжнародними стандартами правосуддя, дружнього до дитини, та національним кримінальним процесом, що істотно підвищує наукову цінність проведеного дослідження.

Особливий науковий інтерес становить здійснена авторкою систематизація міжнародно-правових стандартів захисту дітей із виділенням універсального та спеціального рівнів їх правового регулювання. Заслуговує на підтримку висновок про поступову трансформацію міжнародної моделі захисту прав дитини – від формального закріплення процесуальних гарантій до формування дитиноцентрованої концепції кримінального провадження, заснованої на забезпеченні найкращих інтересів дитини, мінімізації ризиків вторинної віктимізації та адаптації кримінального процесу до вікових і психологічних особливостей неповнолітніх потерпілих. Такий висновок має самостійне доктринальне значення та відображає сучасні тенденції розвитку міжнародного кримінального процесуального права.

Безумовним позитивом підрозділу є й те, що авторка не обмежується аналізом змісту міжнародних документів, а критично оцінює ступінь їх імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України. Науковий інтерес викликає висловлена позиція щодо необхідності перегляду окремих законодавчих підходів до нормативного визначення статусу дітей – учасників кримінального провадження, а також гармонізації національної термінології із міжнародними стандартами. У цьому вбачається прагнення дисертантки не лише констатувати існуючі проблеми правового регулювання, а й окреслити напрями їх подальшого вирішення.

Цінність результатів, отриманих у підрозділі, полягає у тому, що саме вони формують нормативно-правову основу авторської концепції дитиноцентрованої моделі розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. Проведений аналіз дозволив дисертантці обґрунтувати необхідність переосмислення окремих процесуальних інститутів крізь призму міжнародних стандартів захисту прав дитини, що надалі стало теоретичною базою для розроблення пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

У підрозділі 2.1 авторка переходить від аналізу теоретико-правових засад до вирішення ключової наукової проблеми – визначення особливостей доказування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх. Така побудова є методологічно виправданою, адже саме правильне визначення предмета доказування значною мірою обумовлює ефективність організації всього досудового розслідування та забезпечення прав дитини у кримінальному провадженні (с. 64 – 113).

Позитивної оцінки заслуговує те, що авторка не обмежується формальним аналізом положень статті 91 КПК України, а здійснює комплексне переосмислення предмета доказування з урахуванням специфіки досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Заслуговує на підтримку висновки про те, що у таких кримінальних провадженнях загальні обставини, визначені кримінальним процесуальним законом, потребують суттєвої конкретизації

через встановлення додаткових фактичних даних, пов'язаних із віковими, психологічними, поведінковими та цифровими особливостями вчинення кримінальних правопорушень сексуального характеру щодо дітей. Саме такий підхід дозволяє авторці сформулювати розширену модель предмета доказування, адаптовану до особливостей цієї категорії кримінальних проваджень.

Особливий науковий інтерес викликає здійснений дисертанткою аналіз окремих елементів предмета доказування крізь призму сучасної судової практики. Позитивно слід відзначити, що авторка не лише досліджує нормативний зміст відповідних обставин, а й демонструє особливості їх встановлення на прикладі конкретних судових рішень, переконливо показуючи, як недоліки доказування окремих елементів об'єктивної чи суб'єктивної сторони кримінального правопорушення впливають на результати судового розгляду. Такий підхід істотно підвищує практичну цінність проведеного дослідження та свідчить про належне поєднання доктринального і правозастосовного рівнів аналізу.

Безумовним позитивом підрозділу є також прагнення авторки врахувати сучасні тенденції трансформації кримінальних правопорушень цієї категорії, пов'язані з використанням електронних комунікацій, соціальних мереж та інших цифрових технологій. У цьому контексті науковий інтерес становить обґрунтування необхідності дослідження цифрової поведінки учасників кримінального правопорушення, аналізу електронного листування, особливостей встановлення умислу, мотиву та мети вчинення кримінального правопорушення, що істотно розширює традиційні підходи до предмета доказування у кримінальному процесі.

Цінність отриманих у підрозділі результатів полягає у тому, що вони фактично формують авторську концепцію спеціального предмета доказування у кримінальних провадженнях цієї категорії. Саме ця концепція надалі послідовно розвивається у дослідженні організації досудового розслідування, особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій та формуванні пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства. У цьому вбачається не лише теоретичне значення підрозділу, а й його високий

праксеологічний потенціал, оскільки запропоновані авторкою підходи можуть бути використані при розробленні методичних рекомендацій для слідчих, прокурорів та інших учасників кримінального провадження.

У підрозділі 2.2 авторка переходить від дослідження особливостей доказування до формування власної концепції організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, вчинених щодо неповнолітніх осіб. Заслуговує на підтримку обраний підхід, відповідно до якого організація розслідування розглядається не лише як сукупність процесуальних та криміналістичних заходів, а як комплексна діяльність, спрямована одночасно на забезпечення ефективності кримінального провадження та належного захисту прав дитини. Такий підхід свідчить про відхід авторки від традиційного вузькопроцесуального розуміння організації розслідування та її переосмислення крізь призму сучасної концепції правосуддя, дружнього до дитини (с. 113 – 135).

Позитивної оцінки заслуговує проведений авторкою ґрунтовний аналіз доктринальних підходів до визначення поняття організації розслідування. На відміну від суто описового викладення існуючих наукових позицій, дисертантка здійснює їх критичне осмислення та обґрунтовує необхідність розширення змісту цієї категорії з урахуванням специфіки кримінальних проваджень за участю дітей-потерпілих. Особливий науковий інтерес становить запропоноване бачення організації розслідування як системи взаємопов'язаних управлінських, процесуальних, криміналістичних і психологічних заходів, спрямованих не лише на досягнення завдань кримінального провадження, а й на забезпечення найкращих інтересів дитини та мінімізацію ризиків її повторної віктимізації. Саме такий підхід, на нашу думку, становить одну із концептуальних новел дисертаційного дослідження.

Особливої уваги заслуговує здійснена систематизація факторів, що визначають специфіку організації розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Науковий інтерес викликає запропонований поділ таких факторів на об'єктивні та суб'єктивні, що дозволило комплексно охарактеризувати як особливості самої кримінально-протиправної поведінки,

так і специфіку діяльності суб'єктів кримінального провадження. Цінність такого підходу полягає у тому, що він виходить за межі традиційної криміналістичної характеристики окремого виду кримінальних правопорушень та безпосередньо пов'язує організацію розслідування із забезпеченням процесуальних гарантій неповнолітнього потерпілого, рівнем професійної підготовки слідчого, прокурора, психолога та ефективністю міжвідомчої взаємодії.

Безумовним позитивом підрозділу є й те, що авторка послідовно інтегрує до організаційної моделі сучасні міжнародні стандарти *child-friendly justice*. Заслугує на підтримку висновок про необхідність пріоритетності таких кримінальних проваджень, спеціалізації суб'єктів розслідування, запровадження психологічного супроводу потерпілої дитини, координації діяльності всіх уповноважених суб'єктів та забезпечення безперервності комунікації з неповнолітнім. Запропоновані положення істотно розширюють традиційні уявлення про зміст організації досудового розслідування та мають виражений прикладний характер, оскільки можуть бути використані при розробленні методичних рекомендацій, відомчих алгоритмів взаємодії та вдосконаленні кримінального процесуального законодавства.

Цінність результатів цього підрозділу полягає також у тому, що вони формують організаційну основу запропонованої авторкою дитиноцентрованої моделі кримінального провадження. Якщо у попередньому підрозділі концепція реалізовувалася через спеціальний предмет доказування, то у цьому — через побудову спеціалізованої моделі організації досудового розслідування, заснованої на принципах міждисциплінарної взаємодії, спеціалізації суб'єктів кримінального провадження, процесуальної економії та недопущення повторної психотравматизації дитини. Саме така внутрішня послідовність дослідження свідчить про його концептуальну цілісність і належний рівень наукової зрілості.

Підрозділ 2.3 присвячений початковому етапу розслідування, від ефективності організації якого значною мірою залежить повнота доказової бази, своєчасність фіксації слідів кримінального правопорушення та рівень

забезпечення прав неповнолітнього потерпілого. Заслуговує на підтримку обраний авторкою підхід, відповідно до якого початковий етап розслідування розглядається не лише як сукупність першочергових процесуальних дій, а як комплекс організаційних, криміналістичних та психологічних заходів, спрямованих на одночасне досягнення двох взаємопов'язаних цілей: ефективного доказування та мінімізації негативного впливу кримінального провадження на дитину (с. 135 – 160).

Позитивної оцінки заслуговує те, що авторка комплексно досліджує особливості організації діяльності суб'єктів кримінального провадження вже з моменту надходження повідомлення про кримінальне правопорушення. Науковий інтерес становить запропонований підхід до визначення алгоритму першочергових дій, який ґрунтується на принципах ситуаційності, оперативності та дитиноцентризму. При цьому дисертантка переконливо доводить, що саме на початковому етапі закладаються передумови як для ефективного формування доказової бази, так і для недопущення вторинної віктимізації потерпілої дитини.

Безумовним позитивом підрозділу є обґрунтування необхідності запровадження принципу контрольованої первинної комунікації з дитиною. Заслуговує на підтримку висновки про те, що визначення кола осіб, які взаємодіятимуть із неповнолітнім потерпілим уже після отримання повідомлення про кримінальне правопорушення, повинно здійснюватися процесуальним керівником за участю психолога. Такий підхід спрямований на запобігання навіюванню, спотворенню доказової інформації та повторній психотравматизації дитини й має не лише теоретичне, а й значне практичне значення для організації досудового розслідування. Саме ця пропозиція справедливо віднесена до положень, що характеризують наукову новизну дисертації.

Дисертантка прагне адаптувати організацію початкового етапу розслідування до сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією способів вчинення кримінальних правопорушень сексуального характеру щодо дітей, а також до умов воєнного стану. Позитивної оцінки заслуговує врахування

необхідності своєчасного виявлення цифрових джерел доказової інформації, забезпечення їх належної фіксації та використання спеціальних знань уже на початковій стадії кримінального провадження. Такий підхід свідчить про прагнення авторки інтегрувати сучасні криміналістичні інструменти у традиційну модель організації розслідування.

Запропоновані здобувачкою рекомендації не обмежуються удосконаленням окремих тактичних прийомів, а фактично формують модель організації початкового етапу розслідування, засновану на поєднанні процесуальної ефективності, міжвідомчої взаємодії, психологічного супроводу та забезпечення найкращих інтересів дитини. Саме тому результати проведеного дослідження мають вагомий праксеологічний потенціал і можуть бути використані під час розроблення методичних рекомендацій, відомчих стандартів діяльності органів досудового розслідування та вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Підрозділ 2.4 логічно завершує другий розділ дисертації, поєднуючи сформульовані авторкою теоретичні положення щодо предмета доказування та організації досудового розслідування із практикою проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Така побудова видається цілком виправданою, оскільки саме на цьому етапі перевіряється практична спроможність запропонованої авторкою концепції дитиноцентрованого розслідування та її здатність забезпечити одночасне досягнення завдань кримінального провадження і належний захист прав неповнолітнього потерпілого (с. 160 – 198).

Позитивної оцінки заслуговує прагнення дисертантки розглядати окремі слідчі (розшукові) дії не ізольовано, а як взаємопов'язану систему процесуальних інструментів, ефективність яких залежить від правильної організації розслідування, своєчасності їх проведення, належної взаємодії між суб'єктами кримінального провадження та врахування психологічних особливостей дитини. Такий підхід дозволяє авторці відійти від традиційного опису тактики проведення процесуальних дій та сформувати комплексне бачення їх ролі у механізмі доказування.

Особливий науковий інтерес становить проведений авторкою аналіз особливостей допиту неповнолітнього потерпілого, який обґрунтовано розглядається як одна з найбільш складних і водночас визначальних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях цієї категорії. Заслугує на підтримку висновок про необхідність індивідуалізації тактики проведення допиту залежно від віку дитини, її психоемоційного стану, характеру пережитої травми та особливостей комунікації. Авторка поєднує кримінально-процесуальні вимоги із сучасними психологічними підходами до проведення процесуального інтерв'ю, що відповідає міжнародним стандартам правосуддя, дружнього до дитини.

Науковий інтерес викликає обґрунтування необхідності активнішого залучення психологів, судових експертів, медичних працівників та інших фахівців не лише для проведення окремих процесуальних дій, а й для їх підготовки, визначення оптимальної тактики та оцінки отриманих результатів. Такий підхід свідчить про прагнення сформувати міждисциплінарну модель розслідування, у якій процесуальна діяльність органічно поєднується із досягненнями криміналістики, психології та судової медицини.

Запропоновані авторкою рекомендації можуть бути використані при розробленні відомчих методичних матеріалів, програм підготовки слідчих, прокурорів та інших суб'єктів кримінального провадження, а також під час удосконалення практики проведення процесуального інтерв'ю дітей, які постраждали від сексуального насильства. Саме прикладна спрямованість запропонованих рекомендацій значною мірою визначає практичну цінність не лише цього підрозділу, а й другого розділу дисертації загалом.

Таким чином, слід зазначити, що є достатньо підстав вважати, що в дисертаційному дослідженні Олени Остроглядової сформульовано і обґрунтовано достатню кількість положень, висновків, які характеризуються науковою новизною, є обґрунтованими та свідчать про вирішення важливого наукового завдання, мають теоретико-прикладне значення та можуть бути використані у:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення проблемних питань розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості, що вчиняються щодо неповнолітніх (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 18.05.2026 б/н);

- в освітньому процесі – викладені у дисертації положення використовуються при проведенні занять із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Досудове розслідування», «Дізнання» в Одеському державному університеті внутрішніх справ (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 27.02.2026 б/н);

- у практичній діяльності органів досудового розслідування – матеріали, викладені у висновках дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування України (акт впровадження у практичну діяльність ГСУ НПУ від 27.04.2026 №1607691),

- у законотворчому процесі - при удосконаленні норм кримінального процесуального закону у частині забезпечення прав дітей у кримінальному провадженні.

Висновки відповідають поставленим завданням дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені автором теоретичні наукові положення, практичні рекомендації, пропозиції із вдосконалення законодавства.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Основні положення дисертації відображено у в 7-ми публікаціях, з яких 4 – у наукових журналах, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, у 3-х тезах доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Високо оцінюючи загальний рівень проведеного дослідження, його актуальність, наукову новизну та практичне значення, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та міркування дискусійного характеру, які не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, однак можуть слугувати

підґрунтям для подальшої наукової дискусії.

1. Безумовно заслуговує на підтримку прагнення дисертантки вибудувати дослідження навколо концепції дитиноцентрованого кримінального провадження та послідовно реалізувати її при аналізі предмета доказування, організації розслідування й проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Водночас певну наукову дискусію викликає питання співвідношення запропонованої авторкою моделі із загальними засадами кримінального провадження, насамперед із принципами змагальності сторін, рівності учасників процесу та забезпечення права на захист. На думку офіційної опонентки, робота лише виграла б від більш ґрунтового доктринального обґрунтування механізмів досягнення балансу між необхідністю забезпечення найкращих інтересів дитини та дотриманням процесуальних гарантій інших учасників кримінального провадження.

2. Позитивної оцінки заслуговують пропозиції авторки щодо розширення участі психологів, педагогів, медичних працівників та інших фахівців під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей. Разом із тим дискусійним видається питання нормативного забезпечення запропонованої моделі міжвідомчої взаємодії. Зокрема, у дисертації недостатньо уваги приділено визначенню процесуального статусу окремих спеціалістів, меж їх компетенції, порядку координації діяльності та розподілу відповідальності між суб'єктами такої взаємодії. Вирішення зазначених питань сприяло б посиленню прикладної цінності запропонованої моделі.

3. Одним із безумовних здобутків дисертації є ґрунтовний аналіз міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, та їх використання при формуванні авторських висновків. Водночас потребує додаткового обґрунтування питання практичного механізму імплементації окремих міжнародних стандартів у діяльність органів досудового розслідування України. Зокрема, доцільним було б більш детально окреслити можливі етапи впровадження запропонованих авторкою змін, їх організаційне забезпечення та

необхідні інституційні передумови, що надало б роботі ще більш вираженого праксеологічного характеру.

4. Позитивно оцінюючи висвітлення авторкою окремих аспектів використання цифрових технологій під час розслідування кримінальних правопорушень сексуального характеру щодо дітей, слід зазначити, що сучасний розвиток цифрового середовища обумовлює появу нових викликів, пов'язаних із використанням технологій штучного інтелекту, алгоритмічних систем аналізу цифрових доказів, автоматизованих засобів виявлення сексуальної експлуатації дітей в мережі Інтернет та інших цифрових інструментів. У зв'язку з цим певну наукову дискусію викликає питання перспектив адаптації запропонованої авторкою моделі досудового розслідування до умов подальшої цифрової трансформації кримінальної юстиції. Окреслення таких перспектив стало б логічним продовженням проведеного дослідження та визначило б напрями його подальшого розвитку.

Наведені зауваження та пропозиції мають переважно дискусійний характер, спрямовані на подальший розвиток наукової дискусії та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

ВИСНОВОК

Дисертація Остроглядової Олени Георгіївни на тему: **«Розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, що вчиняються щодо неповнолітніх осіб»** на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених ним досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувач оволодів методологією наукової діяльності.

Дисертаційне дослідження **«Розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, що**

вчиняються щодо неповнолітніх осіб» відповідає спеціальності 081 «Право» та відповідає вимогам, встановленим для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами та доповненнями внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 р. № 283, від 19 травня 2023 р. № 502, від 03 травня 2024 р. № 507, від 08 квітня 2025 р. № 426), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502, від 03 травня 2024 р. № 507), а її авторка – **Остроглядова Олена Георгіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Завідувач кафедри криміналістики

та судової експертології ННІ №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Влада ГУСЄВА